

LOKALNA URBANA ZAJEDNICA U AKCIJI

ALEKSANDAR ŠTULHOFER

Filozofski fakultet, Zagreb

Pred vama je rad u kojem se nastoji ocrtati specifičnost urbane zajednice kao zajednice ograničene emotivne obaveze, utemeljene u interesnim strategijama aktera. Sam pojam urbane zajednice raščlanjen je na inicijalnu (emocija zajedništva), manifestnu (skup odnosa unutar relativno ograničenog prostora) te latentnu dimenziju (osjećaj pripadnosti).

Centralni dio rada raspravlja načine društvene konstrukcije lokalne urbane zajednice i mogućnost njezinog određenja kao svojevrsne komunikacijske zajednice, koja osim interesne upućenosti na druge uključuje i kolektivne sentimente. Ipak, tek ispitivanje izvana izazvanih kriznih situacija — onih, dakle, u kojima se lokalna zajednica sučeljava s okolinom ostvarujući (eventualno) zajedništvo — može pružiti određeniji odgovor. Slijedi pregled empirijski zasnovanih sistematizacija akcija lokalne zajednice.

Naposljetku, ispitivanju je podvrgnuta normativna i ostvarena uloga komunalnog sistema mjesnih zajednica kao impostiranih »zajednica«, te mogućnost (interesne grupe, zajedničko iskustvo akcije) naknadnog formiranja zajedništva.

Die Stadt machte einen ebenso reichen, friedfertigen und behaglichen Eindruck wie eine Hochzeitstorte für Präsidenten, Das würde nicht lange andauern.

(Delacorta)

1) Zajednica — nastanak ili stvaranje, pojam zajedništva i lokalna zajednica

Društveno koloniziran, svakodnevnim iskustvom prostor se prikazuje kao zbir odijeljenih mjesta koja predstavljaju punktove govornih situacija. Važnost ove konstatacije biva jasna ukoliko se uzme u obzir da je zajednički nazivnik svih definicija zajednice zajedničko iskustvo ličnih odnosa. Ipak, pitanju što zajednica jest — na koje grubo odgovor pruža Wirthova hijerarhija

ska trijada: grupa (koju karakteriziraju interpersonalni odnosi) — zajednica (rezidencijalni teritorij plus interpersonalni odnosi) — društvo (međugrupni odnosi) — prethodi pitanje kako nastaje zajednica.

Teorija tzv. prirodne zajednice (Park, Burgess) osmislila je činjenicu formiranja zajednica djelovanjem primarne društvene solidarnosti, duboko intimne potrebe (koje ne isključuje interesnu spekulaciju) za afilijacijom. Zastupnici ideje o teritorijalnosti kao socijalnom principu (Morris, Lorenz), analogno zoologijskom konceptu — tvrde, pak, gotovo suprotno. Okupljanje je posljedica težnje za sigurnošću, kao i nemogućnosti da se samostalno izvedu određene akcije: »historijski kontrapunkt«, dakle, temelji se na principu nepovredivosti zauzetog teritorija, koji neprekidno održava latentnu napetost između lokalnih grupa. Nespretnost obiju koncepcija u traženju univerzalnog važenja — empirijski osporeni idalizam, odnosno grubost analogije — otkriva se zapuštanjem seciranja »primitivnih zajednica« u korist onih modernijih.

Razlozi koji su doveli do relativizacije koncepta prirodne zajednice poslužit će ujedno i kritičkom stavu spram klasične teorije dezintegracije (Durkheim, Simmel) prema kojoj procesi industrijalizacije i urbanizacije vrše degradaciju moralnog smisla zajednice.¹ Naime, mit o primarnoj komunalnoj solidarnosti nije potvrđen novijim antropološkim istraživanjima (Smith, 1979: 202—204);² Gemeinschaft je nužno tek ideal-tipska predodžba koja ne može poslužiti kao discipliniraniji kriterij za mjerenje historijskih promjena unutar zajednica.

Novije teorije (Mead, Dewey) definiraju zajednicu kao svojevrsnu komunikativnu sudbinu. Dok u prvom slučaju društveni sadržaj znamenitog »self« označava prirodno nagnuće idealu zajednice, komunikacijska upućenost na okolinu — u drugom slučaju — zasniva zajednicu interpersonalnom razmjennom ideja i vrijednosti.³ Općenitost ili opća primjenjivost ovih postulata ujedno je i analitička slabost; empirijske indikacije raznovrsnosti geneze zajednica upućuju nas ka distinkciji postanak / stvaranje.

Za razliku od ne-urbanih zajednica, urbane zajednice u pravilu nastaju ekonomskim ili političkim strategijama vrednovanja prostora. Socijalna dimenzija ili stvaranje zajednice tek je (eventualni) naredni korak. Ako se u preindustrijskoj zajednici realnost zajedništva mogla temeljiti na mogućnostima postizanja zajedničkog zadovoljstva — to se očito sasvim rijetko može ustvrditi za gradske zajednice; osporavanje mita o zajedničkoj dobrobiti (Marx) prva je vizualizirala skupina koja je postala grupom (klasom) upravo kroz iskustvo grada.

Pomanjkanje stabilnosti, visok stupanj heterogenosti i promjenjiv karakter interpersonalnih veza kao specifikum gradske zajednice upravo su težišni parametri novije teorije tzv. zajednice ograničene obveze.⁴ Drugim riječima, članovi mogu percipirati zajednicu, no osjećaj pripadnosti neprekidno varira ovisno o trenutnim interesima članova, kao i o mogućnostima zajednice

¹ Fischerova (Fischer, C. (1982) *To Dwell Among Friends: Personal Network in Town and City*. Chicago: The Univ. of Chicago Press.) istraživanja ne nalaze vezu između veličine naselja i kvalitete osobnih mreža (poznanstva i prijateljstva). Neke strukturalne razlike ipak postoje: dok u manjem naselju »mreže« uključuju veći postotak rodbinskih veza, u gradu je upravo obrnuto.

² Smith, M. (1979) *The City and Social Theory*. New York: St. Martin's Press.

³ Usp. Quandt, J. (1970) *From Small Town to the Great Community*. New Brunswick: Rutgers Univ. Press.

⁴ Sintagma se po prvi put pojavljuje u — Janowitz, M. (1952) *The Community Press in an Urban Setting*. Chicago: The Univ. of Chicago Press.

da te interese podrži (potpomogne ili ostvari). Zajednica je tako skup različitih ciljeva i vrijednosti koje na okupu drži prostorna zadatost (ekonomičnost?) komunikacije i interesna strategija. Sama činjenica rezidencijalne agregacije ponajčešće proizvodi osjećaj komunikativne upućenosti na drugog, kao i nužnost etabliranja **diskretnih mjesta** (Suttles, 1974)⁵ povjerenja, ogovaranja ili pomoći.

Empirijski potkrepljujući svoju ekstenziju Hunter (1982)⁶ predlaže uvođenje razlikovanja između nivoa hipotetske zajednice, kao svojevrsnu hijerarhiju unutar osnovne sheme zajednice ograničene obveze. Osjećaj pripadnosti mijenja se ovisno o razini zajednice (zgrada, ulični blok, kvart, susjedstvo, šira zajednica) jer akter odabire onu razinu koja mu se čini optimalnom za ostvarivanje njegovih potreba i interesa.⁷ Uvođenjem potreba u diskusiju o formiranju zajednice Hunter bitno nadmašuje Janowitzev doseg otvarajući mogućnost razlikovanja izbora nivoa zajedništva kroz a) afektivnu identifikaciju i b) interesnu strategiju.

Zajednica postoji i kao socijalna činjenica⁸ — uzmimo na primjer mjesnu zajednicu (MZ). Kao institucionalizirana zajednica MZ je plod društveno-političkog strukturiranja — ona nastaje, dakle, bez obzira na postojeće (lokalne) društvene veze. Krajnji primjer predstavlja tek izgrađeno naselje koje je uvedeno u postojeći komunalni sistem nezavisno od činjenice da su njegovi stanovnici još uvijek potpuno nepoznati jedni drugima. Kada ova formalna strana zajednice ne bi postojala, u većini jugoslavenskih gradova bilo bi nemoguće jasno utvrditi granice koje odvajaju jednu urbanu zajednicu od druge.

Nasuprot ovome, neke se zajednice istinski stvaraju. Pretpostavimo da stanari jednog novog stambenog bloka, nedugo po useljenju, otpočinju međusobne odnose upoznavanja, razmjene savjeta i pomoći. Vremenom, među njima se razvija mreža psihičkih odnosa koja, u većoj ili manjoj mjeri, uključuje i različite emocije povezane sa stupanjem uzimanja učešća u životu grupe. Ovakvo socijalno stanje (klima) odgovara onome što Schmalenbach (1969) naziva **zajedništvom**.⁹ Vremenom, emocije zajedništva — uzete kao aktivni princip (prema Schmalenbachu odnos je između zajedništva i zajednice, kao i njegova sudbina, sasvim nalik vezi ljubavi i braka) — neizbježno gube na

⁵ Suttles, G. (1974) **The Social Construction of Communities**. Chicago: The Univ. of Chicago Press.

⁶ Hunter, A. (1982) **Symbolic Communities**. Chicago: The Univ. of Chicago Press, p. 179.

⁷ Vidi: Balbus, I. (1980) »Pojam interesa u pluralističkoj i marksističkoj analizi«. **Marksizam u svetu** 8 : 138—169.

	socijalna činjenica	skup odnosa
ekološka dimenzija	— PROSTORNOST	— DEMOGRAFSKA KRETANJA (migracije, npr.)
socijalna dimenzija	— POLITICKI STATUS (zajednička reprezentacija)	— KOMUNIKAC. AKTIVNOST (personalne »mreže«)

⁸ Sistematski, društvena se zajednica može prikazati na slijedeći način:

⁹ Schmalenbach, H. (1969) »Sociološka kategorija zajedništva«, u T. Parsons i sur. [ur.] **Teorije o društvu**, tom I. Beograd: »Vuk Karadžić«.

intenzitetu te bivaju zamijenjene stabilnijom i emotivno manje zahtjevnom predodžbom zajednice.¹⁰ Kao formalni okvir (arena) zajedništva, zajednica je uspostavljena kada rečenice poput »da, ovdje stanujem« i nesvjesno obuhvaćaju skup zajedničkih iskustava stanara.

Ponajčešće nesvjesno prisustvo razloga-koji-povezuju neprekidno se obnavlja kroz svakodnevnu (ne-specifične situacije) simboličku interakciju članova zajednice. Na ovaj način potvrđuje se sličnost individualnih situacija (status i uloga) ili socijalnog porijekla, zabrinutost zbog sličnih stambenih ili roditeljskih problema, kompatibilnost vrijednosnih hijerarhija ili naprosto užitak druženja. Skup aktera koji predstavlja istinsku zajednicu tako nikada nije emotivno potpuno »ohlađen«.

Schmalenbachovo razlikovanje zajednice i zajedništva valja dakle proširiti na tri analitičke dimenzije: inicijalnu (osjećaj zajedništva), manifestnu (zajednica kao prostor i skup odnosa) i latentnu (osjećaj pripadnosti). Sam osjećaj pripadnosti predstavlja onaj dio kolektivne emotivnosti koja trajno (pretežno) djeluje u životu zajednice — sačinjavajući njegovu srž.

Lokalna zajednica predstavlja analitički isječak šire zajednice čija je veličina (empirijski i teorijski) ekstremno varijabilna, no koji ipak zadovoljava par nužnih uvjeta:

a) članovi izražavaju osjećaj pripadnosti — socijalni aspekt i b) ekološki aspekt — moguće je barem približno omeđiti datu zajednicu: kao distinktivnu prostornu cjelinu, političku (normativnu) jedinicu, društveno samodovoljnu cjelinu ili kao visoko specijaliziranu zajednicu (zatvor, npr.).

Lokalnost ili prostorna skromnost lokalne zajednice uvijek je tek relativna dimenzija — kao mjera mjesne zajednice prema općini ili grada naspram republike. »Čvrstu« pak osobinu lokalne zajednice valja potražiti u interakcijskoj stvarnosti koja proizvodi i održava latentno zajedništvo, te tzv. **institucionalnu konkretnost** (Sanders, 1966)¹¹ Karakteristika lokalnosti upravo je postupak »familijariziranja« lokalnih institucija kroz splet poznanstava koje susjedska okolina gradi sa službenicima.

Urbane lokalne zajednice — prisjetimo li se teorije zajednice ograničene obveze — bitno se razlikuju od tradicionalnih zajednica kakve još ponegdje prepoznamo u seoskom krajoliku. Interpersonalne veze unutar prvog tipa zajednice ne samo da su postale bitno nestabilnije, izgubivši autoritativnu zaštitu (obvezujuće) tradicije, nego je i njihova funkcija (neformalne) socijalne kontrole bitno reducirana. Razloge tome ponajprije treba tražiti u urbanom toku (imperativ apstraktnog mišljenja, Simmel) individualizacije, odnosno u bolnom stjecanju emotivne nezavisnosti. U tom smislu urbana je lokalna zajednica komunikacijska zajednica, za razliku od afektivne ili tradicionalne. Razlika u prirodi povezivanja aktera jest očita: dok afektivni tip zajednice pojedince spaja, držeći kolektivni duh jedinom moralnom realnošću, komunikativni tip — predstavljev kao informacijska mreža — prvenstveno povezuje.

¹⁰ Povremeno, osjećaj se zajedništva može obnoviti kroz kolektivnu akciju — podrazumijevajući, dakle, specifičnu situaciju (kriza) kao podlogu.

¹¹ Sanders, I. (1966) *The Community*. New York: Ronald Press, p. 211.

2. Kriza, zajednica i sukob — prema kolektivnoj akciji¹²

Poznato je da izgradnja životnih situacija nije podjednako dostupna svim društvenim skupinama, pri čemu se podrazumijeva da određena (ovdje: urbana) dobra nisu svima podjednako dostupna. Privilegiranost pritom često ne označava samo veću dostupnost atrakcija, već i efikasniju redukciju neugodnih situacija (repulzija). Opisana nejednakost trajan je (ograničenost resursa) izvor društvene napetosti koja u određenim vremenskim razmacima izbija u interesna sukobljavanja.

Klasični rad o društvenoj funkciji sukoba (Coser, 1956)¹³ definitivno je odbacio tezu, periodično obnavljanu, o disfunkcionalnosti kao dominantnoj odlici sukobljavanja koje je predočeno poput duboke posjekotine na tkivu društvene solidarnosti. Ostavivši po strani makro razinu na kojoj se uloga sukoba ocrta u variranju stupnja socijalnih nejednakosti — Coser je ponudio argumente o blagotvornom djelovanju konflikta na život grupe: jačanje unutrašnje kohezije, snažnija identifikacija i volja članova za učestvovanjem u grupi, te jasno iscrtaavanje grupnih granica. Karakter sukoba i priroda grupe nesumnjivo određuju prevagu pozitivnih ili negativnih efekata sukobljavanja, no sama realnost (izvanjskog) protivnika — principijelno uzevši — aktivira latentno zajedništvo.

Relativna harmonija unutar omeđenog socijalnog prostora odgovara pojmu stabilne zajednice koju karakterizira neopterećenost komunikacijske mreže urgentnim kolektivnim problemom. Serija provala ili pak obavijest o budućoj, planski sankcioniranoj, stambenoj izgradnji na području parka, ukida dominaciju individualnih potreba i interesa. U govornim se situacijama sada raspoznaje čvrsta jezgra — problem koji se tiče čitave zajednice.

Iznenadno iskustvo krize¹⁴ primarno se manifestira kroz intenzifikaciju razgovora (svatko nastoji pružiti vlastito objašnjenje onoga što se desilo) koja, primjerice, može dovesti do odluke o organizaciji zajednice radi izvođenja aktivnosti.¹⁵ Promatrajući iz akcijske perspektive, interesi koji omogućuju mobilizaciju zajednice dijele se na defenzivne (navedeni primjeri) i ofenzivne. Dok ofenzivni interesi prerastaju u zahtjev za određenom promjenom (najčešće se traži ulaganje u zajednicu), defenzivni interesi predstavljaju neslaganje s uvođenjem promjena u život zajednice — bez obzira radilo se o fizičkim¹⁶ (prostorne rekonstrukcije), socijalnim (imigracije, npr.) ili ekonomskim promjenama.

¹² Slijedeći uobičajeno razlikovanje intragrupnih i intergrupnih sukoba, na ovome se mjestu — budući da su u centru interesa procesi formiranja zajednice — bavimo isključivo posljednjim tipom sukobljavanja.

¹³ Coser, L. (1956) *The Functions of Social Conflict*. Glencoe: Free Press.

¹⁴ Pojam krize u ovom se radu definira kao: a) situacija u kojoj zajednica percipira negativnu distribuciju resursa koju vrši (ili tek namjerava izvršiti) okolina, te b) situacija u kojoj zajednica — vršeći (ili namjeravajući izvršiti) određenu redistribuciju ili pak inicijaciju resursa — percipira otpor okoline. Defenzivne akcije predstavljaju (najekspresivniji) odgovor zajednice u prvom slučaju, a ofenzivne u drugom...

¹⁵ Okupljanje oko zajedničkog cilja pretvara kvazi-grupu (pasivna zajednica) u realnu društvenu grupu (aktivna zajednica), no efekt zajedništva — bez obzira na povišeni emotivni naboj — ne mora biti nužno prisutan. Akcijska grupa može predstavljati naprosto višestruku koaliciju zainteresiranih aktera. Pitanje zajedništva, određeno brojnim činiocima, ostaje otvoreno; prekad, tek uspješan ishod kolektivne akcije aktivira zajedništvo — usp. Castells, M. (1983) *The City and the Grassroots*. London: Arnold, p. 242—257.

¹⁶ Fizičke promjene izravno mijenjaju značenje životne sredine. U kontekstu grada narušavanje ekološke ravnoteže (u širem smislu) ne ugrožava samo elementarnu reprodukciju života. Pretvaranjem parka u višetažno parkiralište, na primjer, trajno oštećuje komunikacijske mreže ostarjelih, djece i njihovih majki u tom dijelu grada. Opširnije u Levy-Leboyer, C. (1982) *Psychology and Environment*. Beverly Hills: Sage Publications.

Urbana zajednica može se predstaviti kao skup sastavljen od četiri tipa resursa:¹⁷ a) materijalnih — stambeni fond, zemljište, broj i tip obrazovnih i zdravstvenih institucija, kapacitete zapošljavanja i dr.; b) komercijalno-uslužnih — kulturne institucije, trgovine i ugostiteljski objekti; c) organizacijskih — crkve, socijalne službe, zbijenost stanovanja, prostori za rekreaciju itd.; te d) emotivno-intelektualnih resursa. Kako su navedeni pojedinačni resursi fokalne točke kontinuirane društvene napetosti (ocrtane na početku poglavlja) između zajednice i njene okoline,¹⁷ kao i između različitih grupa unutar same zajednice, tipologija (ciljeva) kolektivnih akcija nužno je zbir odnošenja spram resursa. Thomas (1976:177—178) navodi slijedeće modalitete:

a) **Privavljanje resursa;** kolektivna akcija nastoji privoljeti ili prisiliti okolinu na investiranje u zajednici. Primjer: zajednica zahtijeva izgradnju dječjeg vrtića. . .

b) **Odbijanje resursa;** akcija nastoji odvratiti okolinu od (nepoželjnog) investiranja u zajednicu. Primjer: zajednica izražava otpor izgradnji trafo-stanice. . .

c) **Preuzimanje resursa;** akcija je usmjerena ka ostvarivanju kontrole nad određenim resursom. Primjer: zajednica vrši »okupaciju« praznog gradskog zemljišta pretvarajući ga u namjenske parcele (sitna poljoprivreda). . .

d) **Pripremanje resursa** (samopomoć); kolektivnom akcijom stvara se potpuno novi resurs izvan postojeće formalne strukture resursa. Primjer: lokalno uvođenje satelitske televizije. . .

e) **Unapređivanje resursa;** svrha je akcije primjerenije funkcioniranje određenog resursa. Primjer: dogovor o samoorganiziranom prevozu djece nakon završetka nastave. . .

f) **Očuvanje resursa;** zajednica nastoji aktivnošću spriječiti degradaciju određenog resursa. Primjer: otpor stambenoj izgradnji na području parka. . .

Vratimo se malo unatrag. Kolektivna je akcija posljedica brojnih, manje ili više samostalno donesenih, pojedinačnih odluka o potrebi združivanja napora. Jedno starije istraživanje¹⁸ upućuje na četiri temeljne ideje koje predstavljaju **conditio sine qua non** akcija koje sprovodi urbana zajednica. Prva, percipiranje dobrovoljnosti, označava akterovo razumijevanje vlastite aktivnosti kao rezultata prvenstveno individualnog interesa. Procjena složenosti problema koja, kao i svakodnevni uvid u ograničenost dometa pojedinačne akcije, vodi zatim do percepcije međuzavisnosti — želja da se riješi problem (čija težina obeshrabruje individualne mogućnosti) rezultira potrebom za udruživanjem, odnosno spoznajom ovisnosti o pomoći drugih. Uspješnost udruživanja neminovno zavisi od zainteresiranosti drugih aktera za zajedničku akciju. Činjenica, pak, da oni uzimaju učešće u akciji (participacija) jasno prikazuje sličnu pogođenost problemom. Zaključni korak predstavlja percepcija pripadnosti kao logična posljedica akterova obraćanja osobama koje su mu/ /joj fizički najbliže — nakon što je krizna situacija identificirana kao prostorno oštro ograničena.

Dakako, stvarnost ne poznaje ideal-tipsku predodžbu akcije kakvu eventualno sugerira navedena shema. Proces organizacije lokalne zajednice ne za-

¹⁷ Thomas, D. (1976) **Organising for Social Change**. London: Allen & Unwin, p. 29—30. Svaki tip resursa u sebi uključuje tri dimenzije: finansijsko i socijalno (kulturno) značenje, te tzv. susjedski smisao. . .

¹⁸ McKee, E. (1955) **The People Act**. New York: Harper & Bros.

počinje općom percepcijom krize koja zatim rezultira svrhovito-racionalnom odlukom svakog pojedinog aktera da udruži snagu s drugima. Strategija je okupljanja prije spoj protežućeg osjećaja nelagode i inicijative pojedinca ili grupe unutar zajednice.

Sasvim sažeto, tok se okupljanja može razdijeliti na slijedeće tri faze:¹⁹

x) inicijativa — uvođenje ideje o potrebi reakcije na određeni problem (informiranost se o kriznoj situaciji pretpostavlja); promotor može biti rezidencijalni član zajednice (stanovnik), funkcionalni član (pojedinaac zaposlen na teritoriju zajednice) ili »stranac«

xx) priprema — intenzivna primopredaja informacija (regrutacija zajednice) u funkciji svojevrsnog »dozivanja« te formiranje organizacione jezgre

xxx) organizacija — određivanje mjesta sastanaka, formuliranje ciljeva grupe, biranje rukovodstva, izbor taktike²⁰ i sl. (navođenje ne odražava kronološki slijed); period organizacije lokalne zajednice delikatna je faza transformacije individualnih ciljeva-za-grupu (pojedinačni interesi koji zahtijevaju kolektivnu podršku) u cilj grupe. Neuspjeh ove operacije najčešće obara i sav trud oko formiranja interesne grupe. . .

Kakve su posljedice akcije po život zajednice? U onim sretnim slučajevima zajednicu osvježava strujanje zajedništva koje otvara emotivne prostore brojnim zajednovoljstvima. Suprotnost predstavlja sudbina tzv. **frustrirane zajednice** (McKee, 1955) koja je, izvršivši mobilizaciju, pretrpjela poraz. Prema pravilu, takva zajednica naginje skliznuću u **indifentnu** ili »socijalno nevidljivu« zajednicu.

Sasvim druge su prirode napetosti koje se pojavljuju i po uspješnom završetku zajedničke akcije. Pored snaženja integrativnih aktivnosti i empirijski potvrđenog širenja interesa i znanja aktera, rezultat akcije su i ozbiljne bračne krize. Angažiranost u pripremanju i izvođenju akcije sažimlje slobodno vrijeme izazivajući u porodici osjećaje zanemarenosti ili — u slučaju da su žene aktivnije — neugodne naprsline u tradicionalnom svjetonazoru.

Napokon, kolektivni uspjeh koji podrazumijeva opću korist često izaziva (pored uobičajene zavisti) i netrpeljivost pasivnih članova spram eksponiranih sudionika. Glavni razlog tome predstavlja niska autovalorizacija pasivnih članova, diktirana visokom društvenom valorizacijom aktera koji su uspješno predvodili akciju.

3) Mjesna zajednica: »zajednica onemogućenog zajedništva«

Razmotrimo ulogu lokalnih organizacija (političke institucije, škole, crkve, dobrovoljna društva i sl.) u procesu formiranja interesnih grupa.

Lokalne se organizacije mogu predstavljati kao mjesta s izraženim potencijalom homogenizacije zajednice, pri čemu nejednakost društvene značajnosti uloga pretpostavlja i jasno rangiranje značajnosti organizacija. Slijedom

¹⁹ Usp. Hallman, H. (1984) *Neighbourhoods: Their Place in Urban Life*. Beverly Hills: Sage Publications, p. 142—156.

²⁰ Osim sporazumijevanja oko karaktera akcija, izbor taktike uključuje i pravce traženja »saveznika«; novinari, okolne lokalne zajednice, lokalne institucije, funkcionalni članovi zajednice, advokati i urbanistički eksperti najčešći su tumači ove uloge. Faktor, pak, izuzetno značajan za održavanje kontinuiteta često dugotrajnih i mukotrpnih kolektivnih akcija — periodična evaluacija postignutog (vidi: Castells, 1983 : 242—257) — rijetko se ugovara unaprijed. U pravilu, evaluaciju ili pokreće vodstvo grupe po svršetku akcije, ili ona, što je vjerojatnije — sasvim izostaje. . .

strukturalne razgranatosti društvenog sistema socijalizma i njegovog karakterističnog shvaćanja političkih institucija kao težišnih točaka životne prakse na svim razinama, značaj je drugih organizacija dobrim dijelom, putem zakonske regulacije ili političke stigmatizacije, umanjen. (Uobičajeni test značajnosti institucija predstavlja kapacitet društvene promocije članova). Zaključujući u okvirima lokalnosti, mjesna zajednica — kao specifična (društveno-) politička zadanost — barem normativno predstavlja centralnu instituciju lokalne zajednice.

Budućida je svaka urbana prostorna zajednica podijeljena na različite, komunikacijski relativno odijeljene grupe čija se različitost zasniva u pravo na vrijednostima koje zastupaju — funkcionalna (i ideološka) nužnost institucionalizacije općeg interesa proizvodi mjesnu zajednicu i to: a) kao mjesto socijalne stabilnosti²¹ (gdje nam, radi rješavanja lokalnih nesuglasja, valja osnivati tzv. mirovna vijeća) i b) kao dinamički punkt interesnog organiziranja.²² Obje dimenzije sociološka ispitivanja nalaze upitnim.²³

Umjesto kao »ugovoreni« prostor izražavanja, selekcije i ostvarivanja kolektivnih interesa, mjesna zajednica prvenstveno biva doživljena kao administrativna zgrada u kojoj se glasa ili, eventualno, kao sastajalište ostarjelih. Također, funkcija uravnotežavanja društvenosti (društvenih odnosa) zajednice zahtijeva snažniji ideološki temelj od formalnog (zakonskog) zaduženja; rješavanje zajedničkih problema najčešće se odvija u neformalnim komunikacijskim prostorima kao što su samoposluga, ambulanta ili kavana. Mjesna bi zajednica, zapravo, bila u stanju obavljati svoju ulogu tek kroz apriorni legitimitet kao posljedicu kolektivne želje koja je (spontano) osnovala MZ, ili kao sinonim trajnog zajedništva — znaka homogene zajednice. Poteškoće su očite: mjesna zajednica je implantirana institucija, a homogenu gradsku zajednicu teško je i zamisliti. Druga mogućnost, aposteriorni legitimitet, rezultat je zadovoljstva članova uspjehom kolektivne akcije koju je mjesna zajednica predvodila ili podržala. Ako prihvatimo da s porastom značajnosti koju akteri pripisuju svojoj akciji raste i prihvaćanje mjesne zajednice kao »naše« insitucije, aposteriorni legitimitet također susreće ozbiljne poteškoće.

Dobro je poznato, naime, da se »opozicijski« stavovi mjesnih zajednica u pravilu zaobilaze²⁴ jer se legalnost urbanog odlučivanja zasniva isključivo na pozitivnoj korespondenciji grad — općina. Nemogućnost mjesne zajednice da svojim (najčešće defenzivnim) zahtjevima osigura ultimativni karakter treba potražiti i u legislativnim uredbama o zemljišnom vlasništvu na gradskom području. Ističući razliku između kolektivnog i društvenog vlasništva, ali i prešutnu skepsu spram svijesti o zajedničkom interesu, općina je — a ne mjesna zajednica — određena vlasnikom odgovarajućeg teritorija. Socijalni prostor grada time je učinjen vlasništvom apstraktne društvenosti, nerijetko suprotstavljene konkretnoj (kolektivnoj) životnoj praksi.

²¹ »U mjesnoj zajednici radni ljudi i građani odlučuju. . . o solidarnom zadovoljavanju zajedničkih potreba. . .« (potcrtao A.S.), član 114. Ustava SFRJ; član 157. Ustava SRH — Ustav SFRJ i SRH. (1974) Zagreb: Narodno sveučilište grada Zagreba, str. 103; 307.

²² »U mjesnoj zajednici radni ljudi i građani odlučuju o ostvarivanju svojih zajedničkih interesa. . .« (potcrtao A.S.), ibid., ista stranica . . .

²³ Usp. Caldarović, O. (1988) »Građanin i njegov grad kroz prizmu komunalnog sistema.« (rukopis); Zivković, M. (1981) *Prilog jugoslovenskoj urbanoj sociologiji*. Beograd: Zavod za organizaciju poslovanja.

²⁴ Vidi na primjer: *Gradovi i proces odlučivanja* [zbornik] (1982) Beograd: Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, str. 269.

Mjesna zajednica, kao što smo nastojali pokazati, jest »zakonomjerna« zajednica sasvim udaljene mogućnosti zajedništva. Potvrda pripadnosti može se očekivati na razini neposrednog susjedstva (Hallman, 1984:51—53) — gdje primarne veze — obnavljaju ovaj osjećaj, no već (sporadični) kontakti unutar funkcionalnog susjedstva (dostavna zona pismonoše, npr.) u tome ne uspijevaju. Veći dio uloge namijenjene mjesnoj zajednici, uzmimo ovo za temeljnu hipotezu, može se ispuniti samo kroz posredovanje u zajedničkom iskustvu akcije.²⁵ Trenutak krizne situacije, u kojem mjesna zajednica kao institucija pomaže pri pretvaranju kvazi-grupe (latentni interes) u aktivnu interesnu grupu, trenutak je ostvarivanja zajednice. Bez obzira hoće li se osjećaj zajedništva ugasiti nakon završetka akcije, zajednica se održava kao specifična »uspomena« . . .

Primjedba koja je ovom izvođenju s punim pravom postavljena, glasi: da li je uvriježeni princip zajednice uopće izvediv na razini ostvarivanja (efikasnog ili ne) privatnih interesa, pri čemu se zajednički interes nužno otkriva tek kao zbir »istosmjernih« pojedinačnih interesa? Ideal-tipski, optativno ili politički promatrano, odgovor je negativan. Ipak, da bismo mogli odrediti u kojoj je mjeri dosadašnje sentimentalističko (bez pejorativnog prizvuka) definiranje zajedništva primjereno realitetu gradske lokalne zajednice, prethodno je nužno izvršiti više nego bistru empirijsku studiju fenomena susjedstva u našim gradovima. Posebno naglašavajući ispitivanje sentimenta »povezanosti« na razinama ponad one neposrednog susjedstva. Zasad, opažanja podupiru naš zaključak.²⁶

²⁵ Razmatranje akcijske dimenzije mjesne zajednice može se operacionalizirati kroz slijedeće momente: inicijatori mobilizacije; modusi, brzina i opseg mobilizacije; status i motiv mobiliziranih; promjene u gustoći komunikacijskih mreža (promjene u informacijskim tokovima; akteri odlučivanja (»stratezi«); karakter i domet odluka; odnos prema socijalnoj okolini (»protivnici«, »saveznici« itd.) . . . integrativna dimenzija ocrta se kroz percepciju MZ prije akcije, kroz akciju te po njenom završetku. . .

²⁶ Participacija u aktivnosti mjesne zajednice obrnuto je proporcionalna stupnju urbaniziranosti određenog socijalnog prostora. Činjenica da je u najurbaniziranijim sredinama evidentirana i najveća spremnost za sudjelovanje u lokalnim akcijama u budućnosti, samo je naizgled začudna. Nepoklapanje aktivnosti mjesnih zajednica s individualnim interesima članova upravo je srž navedenog opažanja. Pitanje mogućnosti šire emotivne atraktivnosti mjesne zajednice ne smatram ozbiljnim. Usp. — Barbič, A. (1971) »Učestvovanje građana u seoskim i gradskim mesnim zajednicama.« *Sociologija* 4 : 541—553.

THE LOCAL URBAN COMMUNITY IN ACTION

ALEKSANDAR ŠTULHOFER

Faculty of Philosophy, Zagreb

This paper dwells on describing the particulars of the urban community as one of limited emotional commitment based on the active participants' interest strategies. The concept of the urban community itself can be analysed through the following constituents: the initial dimension (communal emotion), the manifest one (an accumulation of relations inside a relatively limited area) and the latent dimension (the feeling of belonging).

The central section of the paper discusses different modes of the social construction of the local urban community as well as the possibility of defining it as a communicational community, which, apart from depending upon others when interests are concerned, also includes collective emotion. However, only research of crises caused from without — crises in which the local community confronts the environment (possibly) achieving togetherness — can give a more definite answer. What follows is a survey of empirically based systematizations concerning the actions of the local community.

Finally, the normative and the realized roles of the communal system of neighbourhood communities — as imposed »communities« — are subject to analysis, as well as the possibility (groups of interest, communal experience of action) of the subsequent formation of togetherness.

(na engleski prevela: Sanja **Vrhovec-Vučemilović**)